

SPOŁECZEŃSTWO – podsumowanie analizowanego obszaru

Główne spostrzeżenia	Zmiana w latach 2008-2015 w woj. opolskim	Zmiana w latach 2008-2015 w Polsce	Trend pożądany
Liczba mieszkańców zmniejszyła się przy jednoczesnym wzroście przeciętnie w kraju			
Zjawisko ujemnego przyrostu naturalnego w regionie pogłębiło się w stosunku do nadwyżki urodzeń nad zgonami przeciętnie w kraju			
Skala migracji osiągała rozmiary jedne z największych w kraju			
Udział ludności w wieku poprodukcyjnym systematycznie wzrastał, zarówno w regionie jak i w kraju			
Liczba studentów i absolwentów w regionie i średnio w Polsce zmniejszyła się			
Odsetek młodzieży nieaktywnej (NEET) w regionie zmniejszył się przy jednoczesnym wzroście przeciętnie w kraju			
Frekwencja wyborcza wzrastała, jednak przyjmowała wartości poniżej średniej dla Polski			
Zwiększyła się liczba honorowych dawców krwi w regionie w stosunku do niewielkiego spadku w kraju			
Wzrosła liczba organizacji pozarządowych przewyższając średnią wartość dla kraju			
Wzrósł udział zeznań podatkowych, w których zawnioskowano o przekazanie 1% podatku na rzecz OPP			
Zwiększył się szerokopasmowy dostęp do Internetu w gospodarstwach domowych osiągając wartości wyższe niż średni udział dla Polski			
Systematycznie wzrastał przeciętny roczny dochód do dyspozycji brutto na 1 mieszkańca regionu, osiągając wartości poniżej średniej dla Polski			
Odsetek dzieci objętych opieką żłobkową systematycznie wzrastał przy jednoczesnym niższym tempie wzrostu średnio w kraju			
Wzrósł poziom upowszechnienia wychowania przedszkolnego dzieci utrzymując wartości najwyższe dla kraju			
Wzrósł wiek środkowy matek rodzących pierwsze dziecko zarówno w regionie jak i w kraju			
Poziom dzietności nie zapewniał prostej zastępowalności pokoleń tak w regionie jak i w Polsce			
Liczba lekarzy nieznacznie wzrosła, jednak nie osiągnęła wartości średniej dla Polski			
Liczba uczestników wydarzeń kulturalnych w regionie zmniejszyła się przy jednoczesnym wzroście w kraju			
Wzrósł odsetek osób zagrożonych ubóstwem, w szczególności ubóstwem skrajnym zrównując się ze średnią dla Polski			
Wzrosła przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę, osiągając wartości powyżej średniej dla kraju			

SPOŁECZEŃSTWO – podsumowanie analizowanego obszaru

Kluczowym zasobem, jakim dysponuje region jest jego ludność. Obok kapitału i ziemi traktowana jest jako jeden z podstawowych zasobów w gospodarce, co wiąże się przede wszystkim z faktem, iż dobrobyt człowieka jest celem wszelkiej działalności gospodarczej [1]. Od sytuacji ludnościowej zależą bowiem społeczne i gospodarcze aspekty rozwoju regionu. Stan społeczności regionalnej można opisywać na wiele sposobów: przez pryzmat zdrowia mieszkańców regionu, ich wykształcenia oraz zachowań, czy też wyznawanych wartości składających się na tożsamość regionalną, w ujęciu demograficznym (uwzględniającym zjawiska ruchu naturalnego i wędrownego ludności, jej liczby i struktury oraz rozmieszczenia terytorialnego) oraz w ujęciu ekonomicznym (uwzględniającym strukturę i profil aktywności zawodowej mieszkańców danego obszaru). Wzajemne powiązania tych cech decydują o możliwościach rozwojowych regionu, wpływając na jego rozkwit, stagnację lub zamieranie. Obserwacja czynników związanych ze społeczeństwem województwa opolskiego i wypływające z niej wnioski powinny być traktowane jako oznaka sygnalizująca tendencje rozwojowe regionu. Wyzwania w tym zakresie zazębiają się z pozostałymi zagadnieniami, ponieważ wpływają zarówno bezpośrednio, jak i pośrednio na możliwości rozwoju endogenicznego regionu. Wywierają one presję na ład przestrzenny i stan środowiska regionalnego, a także wspierają bądź osłabiają funkcjonowanie samorządu.

Województwo opolskie jako najmniejsze w kraju, stanowi zarazem jeden z najmniejszych regionów Unii Europejskiej, przy tym jednak oferuje potencjalnie sprzyjające warunki dla społeczności regionalnej. Pod względem wielkości populacji województwo opolskie z liczbą mieszkańców ok. 996 tys. reprezentowało w 2015 roku 2,6% ludności Polski, z czego 51,9% stanowiła ludność zamieszkująca miasta, a 48,1% mieszkańcy terenów wiejskich. Niewielka liczba mieszkańców, relatywnie dobra dostępność przestrzenna oraz jakość infrastruktury technicznej i społecznej, a także przyjazne warunki środowiskowe, wydają się czynić z regionu dobre miejsce do życia. Silne i wieloletnie więzi mieszkańców opolskiego z państwami Europy Zachodniej, a zwłaszcza z Niemcami, z racji jednego z największych w Polsce skupiska mniejszości niemieckiej oraz emigracji zarobkowych, budowały specyficzne cechy regionalnego rynku pracy (m.in. większa łatwość podejmowania decyzji o czasowej, okresowej lub stałej emigracji zarobkowej w sytuacji braku satysfakcjonujących warunków pracy, godziwego wynagrodzenia w miejscu zamieszkania, bądź w jego pobliżu). Możliwość wyboru między pracą w regionie, w większych ośrodkach w kraju lub za granicą wpływa także na zwiększenie oczekiwań wobec jakości oferowanych miejsc pracy i większą świadomość zawodową mieszkańców. Czynniki te powodują niekorzystne konsekwencje dla potencjału społecznego regionu, przyspieszając narastanie depopulacji oraz ujawnianie się niepożądanych zjawisk: demograficznych oraz społecznych (związanych z tożsamością, życiem rodzinnym, czy też udziałem w życiu regionu).

Zgodnie z prognozą demograficzną GUS liczba ludności w województwie opolskim w 2050 roku zmniejszy się o ponad 25% w porównaniu do 2013 roku (ubędzie około 260 tys. mieszkańców).

W 2015 roku żadne z województw w kraju nie osiągnęło prostej zastępowalności pokoleń. Najniższą wartość wskaźnika na poziomie 1,12 odnotowano w województwie opolskim przy średniej dla kraju 1,29.

Krajobraz społeczny regionu kształtowało niezmiennie w latach 2008-2015 zjawisko depopulacji, którego zahamowanie stanowi kluczowe wyzwanie dla polityki regionalnej. Ujemny przyrost naturalny oraz ujemne saldo migracji stałe

W 2015 roku w województwie opolskim wychowaniem przedszkolnym objętych zostało blisko 90% dzieci. Wskaźnik ten był najwyższy w Polsce.

(wewnętrznych i zewnętrznych) powodują zmniejszanie się populacji regionu. Ujemny przyrost naturalny spowodowany jest z jednej strony spadkiem liczby urodzeń, a z drugiej

wzrostem liczby zgonów. W województwie, podobnie jak i w kraju, kobiety rodzą swoje pierwsze i kolejne dziecko coraz później, o czym świadczy widoczny w latach 2008-2015 wzrost wieku środkowego matek oraz większy niż w 2008 roku udział matek starszych (30-34 lata) w ogólnej liczbie urodzeń żywych. Odsunięcie w czasie decyzji o urodzeniu pierwszego dziecka, zwiększa ryzyko wystąpienia trudności z realizacją indywidualnych planów prokreacji, przede wszystkim spowodowanych przyczynami biologicznymi (zmniejszająca się z wiekiem płodność). Pozytywnie w tym kontekście rysuje się widoczna w województwie opolskim w 2015 roku, wyraźniejsza na tle kraju, dominacja grupy stosunkowo młodych matek (poniżej 29 roku życia). Nie zmienia to jednak ogólnie niekorzystnego poziomu dzietności w regionie, który w 2015 roku osiągnął najniższy poziom w kraju. Dodatkowym czynnikiem wpływającym na niską dzietność kobiet jest odpływ z terenu województwa młodych osób w wieku prokreacji poszukujących atrakcyjnych miejsc pracy. Obok niskiego współczynnika dzietności kobiet, malejąca liczba urodzeń powodowana jest również przez kryzys rodziny [2, s. 29-30]. Utrzymanie dotychczasowego kierunku zmian sytuacji społeczno-demograficznej oznacza w świetle prognoz GUS brak możliwości prostej zastępowalności pokoleń, a także dalszy spadek populacji regionu (o ponad ¼ do 2050 roku). Obok zaobserwowanych negatywnych zjawisk demograficznych widać dbałość rodziców o poprawę perspektyw rozwojowych dzieci, co współgra z rosnącym odsetkiem dzieci podlegających wychowaniu przedszkolnemu i opiece żłobkowej, stanowiących podstawy

ich socjalizacji. Wysoki odsetek dzieci objętych instytucjonalną opieką żłobkową i wychowaniem przedszkolnym, może wpływać na aktywność zawodową kobiet oraz wzmacniać ich pozycję zawodową.

Na narastanie zjawiska depopulacji wpływają również migracje z regionu, zorientowane zarówno na duże ośrodki metropolitalne znajdujące się w jego sąsiedztwie, jak też skierowane za granicę. Ich skala w województwie opolskim jest sześciokrotnie wyższa w 2015 roku niż średnia dla Polski (-2,4‰ względem 0,4‰). W wymiarze krajowym, największy ruch wędrowny ludności wobec opolskiego generują województwa: dolnośląskie i śląskie. Jednak o ile w przypadku regionu dolnośląskiego saldo migracji stałej z regionu jest ujemne (-3740 os. w latach 2008-2015), o tyle z województwa śląskiego odnotowano w tym okresie napływ (875 osób). W wymiarze międzynarodowym, emigracja w kierunku krajów Europy Zachodniej oraz USA zdecydowanie przewyższa imigrację, prowadząc do ukształtowania się niekorzystnego salda migracji stałej. Głównym kierunkiem emigracji były Niemcy. Saldo migracji stałej w tym kierunku, w latach 2008-2014, wskazujące na odpływ blisko 11 tys. osób, oznacza ubytek porównywalny ze zniknięciem

Wszystkie wskaźniki nawiązujące do liczby mieszkańców nie obejmują zjawiska nierejestrowanej migracji zawieszanej. Na podstawie przeprowadzonych badań oszacowano, że rozbieżność pomiędzy danymi meldunkowymi a rzeczywistą liczbą mieszkańców wynosi ok. 17-19%. Oznacza to, że stan ludności regionu powinien zostać skorygowany o 163-192 tys. osób. Zatem licznosc populacji regionalnej wynosi ok. 798-828 tys. osób. [31]

z mapy regionu miejscowości takiej jak Zawadzkie. Istotnym zasileniem dla regionu staje się natomiast migracja stała z Ukrainy, która wygenerowała w latach 2008-2014 dodatnie saldo na poziomie 163 osoby. Uzupełnienie powiększającej się luki demograficznej poprzez migrację kompensacyjną wymaga jednak długoterminowego planowania, które powinno uwzględniać szereg skutków społeczno-ekonomicznych spowodowanych napływem nowych mieszkańców. Bez względu na kierunek migracji, niepokojący jest fakt, że dotyczy ona głównie osób młodych, coraz lepiej wykształconych, często bezdzietnych i stanu wolnego [2, s. 27], poszukujących poza regionem atrakcyjnej pracy i miejsca do życia. Konsekwencje indywidualnych decyzji migracyjnych młodych mieszkańców regionu będą kumulować się w czasie osłabiając jego potencjał ludnościowy. Także i w tym przypadku polityka regionalna powinna być skoncentrowana na identyfikowaniu i eliminowaniu rzeczywistych przyczyn skłaniających mieszkańców województwa do migracji (jakość i dostępność miejsc pracy), a także czynników, które spowodowałyby ich powrót do regionu (dzieci, małżonkowie, stała praca lub mieszkanie).

Nie wszystkie aspekty demografii regionu są niekorzystne dla jego perspektyw rozwojowych. Utrzymującą się nadal w regionie przewagę nad średnią dla Polski pod względem liczby ludności w wieku produkcyjnym należy zaliczyć do atutów regionu. Jednak niższy w obserwowanym okresie odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym w porównaniu ze średnią krajową i mobilność migracyjna grupy młodych ludzi, wskazuje na ryzyko pogorszenia się stanu populacji oraz sytuacji na rynku pracy w kolejnych latach. Wzrastająca liczba osób w wieku poprodukcyjnym, przy rosnącej przeciętnej długości trwania życia, stanowić będzie ograniczenie szans rozwojowych województwa. Dla zneutralizowania konsekwencji tego zjawiska, konieczne jest poszukiwanie możliwości powiązania tzw. „zielonej” i „srebrnej” gospodarki zgodnie z potrzebami społeczeństwa regionu.

Według prognozy demograficznej GUS w 2020 roku na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadają będą 32 osoby w wieku poprodukcyjnym, a w 2050 roku aż 59 osób.

Niekorzystnym zjawiskom demograficznym towarzyszy zauważalne dążenie mieszkańców regionu do poprawy sytuacji zawodowej i warunków życia. W latach 2008-2015, wzrastał odsetek ludności z wyższym wykształceniem, co stanowi – pomimo zmniejszającej się liczby studentów i absolwentów – niewątpliwą atut wobec inwestorów, poszukujących kadr o wysokich umiejętnościach zawodowych, potwierdzonych formalnie uzyskaniem dyplomu ukończenia studiów. Ludzie młodzi wykazują bardziej czynną postawę na rynku pracy i w

Szacunek sporządzony dla 2010 roku, w odniesieniu do wszystkich migrantów z regionu pracujących w tym roku za granicą, wskazywał na zarobki rzędu 5,9 mld zł, co stanowiło ok. połowę rejestrowanych dochodów rozporządzalnych mieszkańców regionu w 2010 roku. [20]

W 2015 roku wskaźnik NEET osiągnął, po raz pierwszy od 7 lat, najniższą wartość, spadając jednocześnie poniżej średniej dla Polski. W przypadku grupy wiekowej 18-24 lat wyniósł 14,4% (w Polsce 14,7%).

sferze edukacji, o czym świadczy zmniejszająca się wartość wskaźnika NEET (młodzieży nieaktywnej). Dodatkowo o dobrej jakości życia świadczy znaczny odsetek ludności z dostępem

do nowoczesnych technologii teleinformatycznych, który pozwala minimalizować ryzyko wystąpienia tzw. wykluczenia cyfrowego. Zauważalny jest zwiększający się udział gospodarstw domowych z szerokopasmowym dostępem do Internetu, który sytuuje

województwo na czwartym miejscu w kraju. Przewaga opolskiego nad średnią dla kraju utrzymująca się w latach 2011-2015 w tym zakresie zaczyna jednak stopniowo zmniejszać się, co wynika z poprawy dostępności infrastruktury szerokopasmowej w pozostałych regionach Polski. Troska o wysoką jakość warunków bytowych w regionie przekłada się również na rosnącą przeciętną powierzchnię użytkową mieszkania, przewyższającą średnią krajową i plasującą opolskie na drugim miejscu (za mazowieckim). Śląski wzorzec dbałości o najbliższe otoczenie przejawiający się w dążeniu do podnoszenia komfortu życia, poprawy estetyki miejsca zamieszkania,

mobilizuje mieszkańców do zwiększania osiąganych dochodów (m.in. poprzez poszukiwanie bardziej atrakcyjnej finansowo pracy w kraju i za granicą)). W wymiarze ekonomicznym przyniosło to w latach 2008-2014 zauważalny wzrost rocznego dochodu do dyspozycji brutto na 1 mieszkańca oraz przesunięcie się województwa z 12 na 10 miejsce w kraju pod względem tego kryterium. Należy przy tym uwzględnić fakt, iż poprawa warunków bytowych jest skutkiem transferów nieuwzględnianych w statystyce publicznej.

Obok pozytywnych sygnałów świadczących o rosnącej zamożności mieszkańców województwa opolskiego, widoczne jest także narastające rozwarstwienie społeczne. Jego przejawem jest znaczący wzrost pomiędzy 2008 a 2015 rokiem liczby osób zagrożonych ubóstwem, zwłaszcza w jego skrajnej postaci. Szczególnie niepokojąco przedstawia się tempo wzrostu odsetka osób zbliżających się do granicy skrajnego ubóstwa, który z poziomu blisko trzykrotnie niższego niż średni dla kraju w 2008 roku (1,8% wobec 5,6%), w 2015 roku zrównał się ze średnią krajową (6,5%). Ponieważ zabezpieczenie potrzeb bytowych ludności spoczywa na samorządzie lokalnym, znacznie obniża to jego budżet tytułem udzielanej pomocy społecznej. Również relatywnie niewielka liczba lekarzy w województwie stanowi wyzwanie dla jednostek samorządowych odpowiadających również i za ten obszar

W 2015 roku na jednego lekarza przypadało średnio w regionie ok. 269 pacjentów, podczas gdy przeciętnie w kraju na jednego lekarza przypadało ponad 187 pacjentów tj. o 82 pacjentów mniej.

działalności. Zważywszy na motywowany ekonomicznie ubytek lekarzy z najmłodszych grup wiekowych oraz wzrost średniego ich wieku, może to grozić pogorszeniem sytuacji w sytuacji w najbliższych latach [7; 33, s. 69]. Uwzględniając z kolei kierunek zmian demograficznych i starzenie się społeczeństwa regionu, należy spodziewać się rosnącej rozbieżności pomiędzy profilem specjalizacyjnym służb medycznych w regionie, a potrzebami wynikającymi ze starzenia się społeczeństwa. Należy mieć nadzieję, że inicjatywa powołania na Uniwersytecie Opolskim wydziału lekarskiego zapobiegnie tym zagrożeniom.

Kapitał społeczny regionu współtworzony jest dzięki uczestnictwu mieszkańców w sprawach dotyczących ich najbliższego otoczenia, w tym związanych z kulturą, aktywnością obywatelską, a także ze wspieraniem organizacji pożytku publicznego. W województwie opolskim, podobnie jak w kraju, największą siłą przyciągania cechuje się kultura popularna (film), a oznaką tego jest rosnąca liczba kinomanów. Jednocześnie lokalnie kreowane wydarzenia w ośrodkach, centrach czy też domach kultury oraz klubach i świetlicach wydają się tracić swoją atrakcyjność, bowiem liczba uczęszczających pomiędzy 2008 a 2015 rokiem zmniejszyła się o ponad 46%. Wyraźnie również spadło zainteresowanie ofertą teatrów i instytucji muzycznych w regionie – odmiennie niż w kraju, gdzie odnotowano niewielką tendencję wzrostową. W tym samym czasie nieznaczny wzrost zainteresowania odbiorców wzbudziły muzea, zarówno w kraju, jak i w regionie. Może to prowadzić do rozluźnienia spoiwa, jakim dla tożsamości regionalnej są wspólne doświadczenia i kod kulturowy, a w efekcie do zubożenia i osłabienia kapitału społecznego regionu. Wartości wskaźników aktywności obywatelskiej (wykorzystania kapitału społecznego) w regionie zmierzają w pożądanym kierunku. Pozytywnie należy ocenić wzrost liczby osób uczestniczących w wyborach w analizowanym okresie. W 2015 roku w stosunku do 2008 roku wzrósł również udział zeznań podatkowych, w których zawniioskowano o przekazanie 1% podatku na rzecz organizacji pożytku publicznego, liczba organizacji pozarządowych oraz honorowych dawców krwi.

Wzrosła liczba organizacji zaliczanych do sektora non-profit w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców. Osiągając wartość 2,5 podmiotów na 1 tys. mieszkańców w 2014 roku województwo opolskie zajęło 1 miejsce w rankingu regionów ex aequo z wielkopolskim, podkarpackim i mazowieckim.

Do zdecydowanych atutów regionu w sferze społeczno-demograficznej należy zaliczyć: udział osób w wieku produkcyjnym w strukturze ludności, rosnący odsetek ludności z wykształceniem wyższym wyposażenie w infrastrukturę społeczną, a także dążenie mieszkańców do podnoszenia stopy życiowej poprzez aktywność zawodową i prospołeczną. Niektóre z czynników rozwojowych mogą w pewnych wymiarach, w dłuższej perspektywie czasu, przekształcić się w słabości. Przede wszystkim dotyczy to sytuacji demograficznej, dla której dążenie mieszkańców regionu do osiągnięcia zaplanowanej stopy życiowej skutkuje emigracją ekonomiczną poza województwo, osłabiając jego obecny i przyszły potencjał ludnościowy.